

ДЕТЕРМІНАНТИ РУХУ ІНОЗЕМНОГО КАПІТАЛУ В БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ УКРАЇНИ: СУЧАСНИЙ СТАН

В умовах глобалізації та поглиблення міжнародної інтеграції у сфері фінансових відносин активно розвивається процес входження іноземного капіталу до національних фінансових ринків, а також посилюється вплив на їх розвиток. Такий притік іноземного капіталу може мати як позитивні, так і негативні наслідки, залежно від макроекономічних умов та інституційного середовища в приймаючій країні.

В даному контексті виникає низка фінансових ризиків, пов'язаних зі зростанням частки іноземного капіталу у банківському секторі серед яких: ризик втрати суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, посилення нестабільності, значних коливань ліквідності банків, можливості відпливу фінансових ресурсів.

Світовий досвід показує, що для дієвого регулювання частки іноземного капіталу у фінансовому секторі необхідно чітко усвідомлювати мотиви входження іноземних банків в Україну та фактори, які змушують іноземних інвесторів продавати свої частки в українських банках або повністю згортати їх діяльність. Це дозволить розробити відповідні заходи для управління рухом іноземного капіталу в банківському секторі.

Ключові слова: банківський сектор, іноземні інвестиції, відтік капіталу.

* студентка 4 курсу спеціальності «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Науковий керівник: к. е. н., ас. кафедри міжнародних фінансів Підчоса О.В.

With globalization and growing international integration in the financial relations the flows foreign capital to domestic financial markets are evolving and their influence on their development is growing. Such an inflow of foreign capital can have both positive and negative effects depending on macroeconomic conditions and institutional environment in the host country.

In this situation, a number of financial risks associated with the increasing share of foreign capital in the banking sector arise, including the risk of loss of sovereignty in monetary policy, increased instability, significant fluctuations in banks' liquidity, the possibility of outflow of financial resources.

Global experience shows that for effective regulation of the share of foreign capital in the financial sector the motives of entry of foreign banks in Ukraine and the factors causing foreign investors to sell their shares in Ukrainian banks or terminate their activity should be clearly understood. It would assist the development of appropriate measures to control the movement of foreign capital in the banking sector.

Key words: *banking, foreign investment, capital outflow.*

В условиях глобализации и углубления международной интеграции в сфере финансовых отношений активно развивается процесс вхождения иностранного капитала в национальные финансовые рынки, а также усиливается влияние на их развитие. Такой приток иностранного капитала может иметь как положительные, так и отрицательные последствия, в зависимости от макроэкономических условий и институциональной среды в принимающей стране.

В данном контексте возникает ряд финансовых рисков, связанных с ростом доли иностранного капитала в банковском секторе среди которых: риск потери суверенитета в сфере денежно-кредитной политики, усиление нестабильности, значительных колебаний ликвидности банков, возможности утечки финансовых ресурсов.

Мировой опыт показывает, что для эффективного регулирования доли иностранного капитала в финансовом секторе необходимо четко осознавать мотивы вхождения иностранных банков в Украину и факторы, которые заставляют иностранных инвесторов продавать свои доли в украинских банках или полностью сворачивать их деятельность. Это позволит разработать соответствующие меры по управлению движением иностранного капитала в банковском секторе.

Ключевые слова: *банковский сектор, иностранные инвестиции, отток капитала.*

Постановка проблеми. В умовах глобалізації та поглиблення міжнародної інтеграції у сфері фінансових відносин активно розвивається процес входження іноземного капіталу до національних фінансових ринків, а також посилюється вплив на їх розвиток. Такий притік іноземного капіталу може мати як позитивні, так і негативні наслідки, залежно від макроекономічних умов та інституційного середовища в приймаючій країні.

В даному контексті виникає низка фінансових ризиків, пов'язаних зі зростанням частки іноземного капіталу у банківському секторі серед яких: ризик втрати суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, посилення нестабільності, значних коливань ліквідності банків, можливості відпливу фінансових ресурсів.

Враховуючи вищенаведене, питання, пов'язані з аналізом присутності іноземного капіталу у банківському секторі України є надзвичайно важливими і визначають актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті – проаналізувати причини і наслідки динаміки руху іноземного капіталу в банківському секторі України та визначити шляхи впливу на цей рух.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Діяльність банків з іноземним капіталом та їх вплив на банківську систему, фінансовий сектор та економіку в цілому вивчається у працях таких науковців як: Р. Левін, Дж. Капріо, П. Гонахан, Л. Голдберг, Б. Дейдж, Д. Кінні, А. Деміргюч-Кунт, Х. Мін, Д. Матісон, Дж. Рольдос, Р. Кулл, М. Періа та інші. Серед вітчизняних дослідників цією проблематикою займалися: Савлук М., Циганов С., Чуб О., Козьменко О., Шаповалов А., Смовженко Т., Забчук Г., Дзюблик О., Диба М., Гриценко Р., Філонова І., Корнилюк Р., Слобода Л., Прімерова О., Карчева Г. та інші.

Результати дослідження. Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», банк з іноземним капіталом – це банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше 10 відсотків [7]. Аналізуючи Державний реєстр банків України, що ведеться Національним банком України, ми прийшли до висновку, що частка іноземного капіталу в банківському секторі України варіювалася протягом останніх шести років (рис. 1).

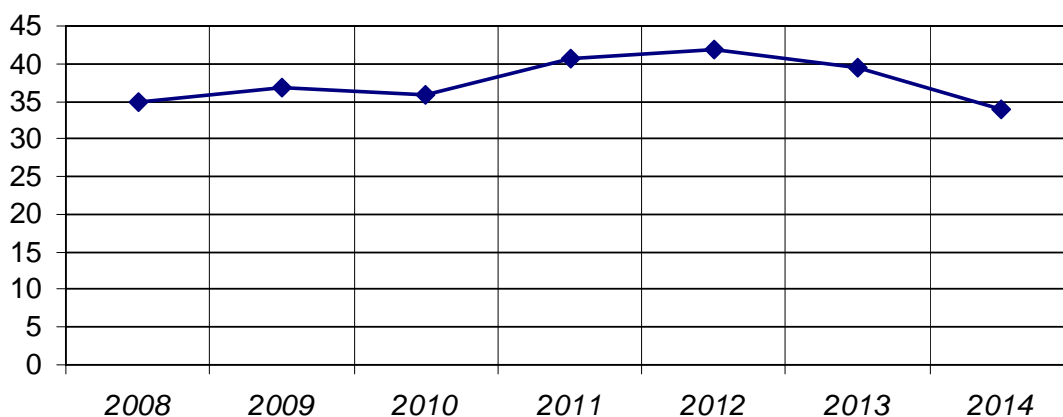

Рис. 1. Частка іноземного капіталу у статутному капіталі банків в Україні, %

Примітка. Складено автором за даними НБУ [8].

За умов поширеної у вітчизняних підприємців практики виведення коштів за кордон із подальшим їх інвестуванням через офшорні компанії таке трактування не відображає об'єктивної реальності. До групи банків з іноземним капіталом входять кредитні установи, які за економічною

сутністю доцільно було б віднести до «псевдо іноземних» та «квазі-іноземних банків» [3].

Різке розширення присутності іноземного капіталу в банківському секторі України мало місце у 2005-2008 роках, після «Помаранчевої революції», коли європейські банківські групи почали купувати українські фінансові установи, переплачуючи за них кілька обсягів власних капіталів цих установ [1]. Співвідношення між ціною продажу та балансовою вартістю капіталу банку досягало семи разів. Кількість банків з іноземним капіталом зросла більш ніж удвічі: на кінець 2005 року вона становила 23, а на кінець 2008 – 53 банки [8].

Серед основних факторів, що сприяли значній активізації діяльності банків з іноземним капіталом в Україні, можна виділити такі: позитивні структурні зрушення у вітчизняній економіці; високі темпи інфляції; активне зростання попиту на банківські послуги з боку населення; розширення зовнішньоекономічних зв'язків українських підприємств; можливість отримання високих прибутків [5].

Така масштабна експансія європейських банківських груп в Україну переважно позитивно позначилася на економіці. По-перше, вона обумовила приплив нових прямих іноземних інвестицій. По-друге, відбулося значне розширення доступу фізичних осіб до роздрібного кредитування у 2005–2008 роках. При цьому, побічним ефектом стала практика іноземних банків до перекладання валютних ризиків на позичальників. Більша частина нових позик видавалася в американських доларах, суттєво збільшивши в 2009-2010 рр. обсяг проблемних кредитів.

Необхідно зазначити, що переваги та недоліки функціонування іноземного капіталу в банківській системі неодноразово висвітлені у роботах вітчизняних та закордонних науковців. На нашу думку основними перевагами наявності іноземного капіталу в банківському секторі країни є наступні:

1. залучення іноземного капіталу до банківської сфери позитивно впливає на економіку, прискорюючи процеси розвитку фінансових ринків, розширюючи спектр банківських послуг, покращуючи їх якість;

2. економія від масштабу, коли іноземні банки можуть викликати консолідацію банківської системи;

3. швидке запровадження використання в Україні передових, новітніх технологій банківської діяльності, нових методів ведення банківської справи, використання світового досвіду фінансового менеджменту, антикризового управління, новітніх маркетингових технологій тощо;

4. використання зарубіжного досвіду ведення банківського бізнесу та здійснення міжнародних фінансових операцій;

5. відбувається залучення прямих іноземних інвестицій, сприяння припливу капіталу в Україну та його диверсифікація;

6. зростання конкуренції на ринку веде до здешевлення банківських послуг та кредитних ресурсів, зростання строків користування кредитними ресурсами (іноземні банки можуть стати важливим джерелом довгострокового фінансування капіталомістких проектів та забезпечення підприємства необхідними кредитами за нижчими відсотками);

7. зростання конкуренції на ринку також веде до підвищення ефективності функціонування банківської системи, розширення спектру послуг, підвищення кваліфікаційного рівня банківських працівників, що насамперед вигідно для позичальника

Основними негативними наслідками присутності іноземного капіталу вважаємо наступні:

1. структурні ризики «залежного розвитку»: ризик банкрутства материнського банку, загострення соціальних, економічних та політичних ризиків;

2. можливість іноземного контролю над банківською системою приймаючої країни (контроль над розподілом кредитних ресурсів у економічній системі є одним із важелів економічної влади);

3. можливий неконтрольований вплив капіталу з країни через те, що акціонери банків з іноземним капіталом інвестують в ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими;

4. банки з іноземним капіталом послаблюють позиції недостатньо розвиненої банківської системи країни (банкрутство місцевих банків, які не спроможні на рівних конкурувати з іноземними, призводить до фінансової нестабільності в країні);

5. іноземні банки можуть проводити спекулятивну діяльність, не надаючи повного спектра якісних банківських послуг або переслідувати цілі, не сумісні з основними завданнями економічної політики приймаючої країни;

6. відмінності у системах банківського регулювання можуть створювати проблеми в процесі контролю за діяльністю іноземних банків;

7. реалізація цих ризиків може спричинити дестабілізацію роботи банківської системи, зменшення довіри населення до українських банків (існує загроза високого рівню концентрації і обмеження конкуренції з боку іноземних банків).

Основні конкурентні переваги групи банків з іноземним капіталом над іншими вітчизняними банками полягають у високому рівні зовнішньої підтримки, а саме можливості швидкого доступу до дешевих ресурсів материнських груп.

Хоча зовнішня підтримка іноземних банків на території України материнськими компаніями може вважатися фактором фінансової стабілізації системи з точки зору ефективності, ліквідності й адекватності капіталу, така підтримка іноземних банків призвела до зростання зовнішньої заборгованості банківської системи України та появи специфічних ризиків.

1. Ризик дефолту вітчизняних банків за зовнішніми зобов'язаннями, який загострився в 2009 році, коли іноземні інвестори були змушені погодитись на реструктуризацію заборгованості за синдикованими кредитами та єврооблігаціями таких вітчизняних банків, як «Надра», «Родовід», «Укргазбанк», «Фінанси та кредит», «ПУМБ», «Альфа-банк». Підвищення довіри міжнародних інвесторів до українських дочірніх банків у період піднесення 2005-2008 рр. поширилося на вітчизняні банки, які не виправдали сподівань.

2. Валютні ризики. Заміщення внутрішніх гривневих депозитів дешевими зовнішніми позиками та єврооблігаціями, номінованими в іноземній валюті, створює додаткові валютні ризики для банківської системи. Так, знецінення гривні у 2008 році призвело до зростання боргового навантаження дочірніх банків у гривневому еквіваленті.

3. Процентні ризики. Географічний дисбаланс у структурі фондів призводить до невідповідності пасивів та активів іноземних банків за строками (короткострокові пасиви з країн-донорів і довгострокові активи в Україні). В умовах суттєвих коливань відсоткових ставок на міжнародних ринках капіталу банкам загрожують розриви ліквідності. Тому транснаціональні банки з географічно незбалансованою структурою активів та пасивів усе ж зацікавлені в збільшенні обсягів депозитних портфелів на ринках приймаючих країн.

4. Ризик перекредитування економіки. Іноземні банки спричинили перевищення рівня кредитів над депозитами в банківській системі до 300% у 2010 році. Чим вищий показник відношення кредитів до депозитів, тим більша залежність банків від міжбанківського, в основному зовнішнього боргового фінансування.

Посилення ролі іноземних банків у банківському секторі, окрім створення вищезазначених додаткових валютних, строкових і географічних ризиків у системі, призвело до низки інших структурних зрушень:

1. Поглибилася орієнтація банківської системи України на кредитування транснаціональних підприємств із капіталом країн-донорів. Цю стратегію використовують такі банки, як ING Bank Україна, КІБ Креді Агріколь, Сітібанк (PJSC Citibank), Кредобанк. Така кредитна підтримка створює передумови для посилення конкурентних переваг іноземних компаній над національними виробниками.

2. Спостерігається зміна структури кредитування за галузями. Іноземні банки більш схильні до кредитування торгівлі та підприємств з низькою доданою вартістю, ніж високоризикових інноваційних компаній.

В умовах світової фінансової кризи почалися процеси відпливу іноземного капіталу з банківського сектору України (табл. 1). Після 2009 року з українського банківського ринку пішли голландський банк ING та німецький Dresdner Bank. У 2010 році це зробили британський HSBC і польський Reka, чеська група PPF продала Home Credit Bank, а голландсько-ізраїльська TBIF Financial Services – VAB Bank. Своїх банків в Україні позбулися Bank of Georgia (на 80%) і російський «Ренесанс Капітал». Свої представництва ліквідували також німецький Bayerische Landesbank і південнокорейський Kookmin Bank.

Таблиця 1

Показники діяльності банківської системи України

	01.01. 2008	01.01. 2009	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.04.2 014
Кількість банків за Реєстром	198	198	197	194	198	176	180
<i>з них: з іноземним капіталом</i>	47	53	51	55	53	53	49
% від загальної кількості банків	23,74	26,77	25,89	28,35	26,77	30,11	27,22
<i>у т.ч. зі 100% іноземним капіталом</i>	17	17	18	20	22	22	19
<i>іноземного капіталу у статутному капіталі банків, %</i>	35.0	36.7	35.8	40.6	41.9	39.5	34.0
Результат діяльності (усіх банків, млн. грн.)	6 620	7 304	-38 450	-13 027	-7 708	4 899	1 436

Примітка. Складено автором за даними НБУ [8].

На основі таблиці 1 можна зробити висновок про те, що не існує однозначної кореляції між динамікою частки іноземного капіталу в банківській системі України та результатом діяльності банків в країні. Логічним є той факт, що капітал з інших країн має спрямовуватися у країни з високою прибутковістю банківської діяльності. Проте в Україні спостерігалось збільшення кількості банків зі 100% іноземним капіталом під час невдалих для банківської системи 2010-2011 років. І навпаки, у прибутковому для галузі 2013 році їх кількість зменшилася [8].

Частковим поясненням відсутності припливу закордонного капіталу до українського банківського сектору є стримані очікування експертів щодо прибутковості банківської діяльності в Україні. Значне покращення фінансових результатів (стрибок із 7,7 млрд. грн. збитків у 2011 році до 4,9 млрд. грн. прибутку у 2012 році (табл. 1) було досягнуто значною мірою за допомогою роботи з проблемною заборгованістю, а не ефективним нарощуванням обсягів діяльності. У 2011 році спостерігався незначний економічний сплеск активності, що й спровокувало покращення перспективних очікувань [6]. Проте у 2012 році макроекономічний фон не поліпшився, у тому числі через тиск на валютний курс та напругу перед парламентськими виборами в країні. Таким чином, оптимістичні очікування знизилися.

Загалом у 2009-2012 роках з банківського сектору України вийшли такі банки як: ING Bank, Home Credit Group, Credit Europe Bank, Societe Generale, Volksbank International; у 2012 році – Commerzbank (Німеччина), Erste Group Bank (Австрія), Swedbank та SEB (Швеція), PPF Credit (Чехія).

Варто зазначити, що незважаючи на високі ризики та невизначеність економічної перспективи, інвестори у фінансовий сектор України з Італії, Франції та Австрії не скорочували своїх інвестицій у дочірні компанії, і навіть заявляли про плани щодо розширення ринкової присутності [1]. Доцільно підкреслити, що інвестиційні плани, заявлені наприкінці

2012 року, не були реалізовані; на противагу цьому, італійська група Intesa Sanpaolo у липні 2013 року виставила на продаж Правекс-банк.

Світовий досвід показує, що для дієвого регулювання частки іноземного капіталу у фінансовому секторі необхідно чітко усвідомлювати мотиви входження іноземних банків у країну, серед яких: прагнення до захоплення нових ринків і отримання високого прибутку; можливість використання потенціалу розвитку ринку роздрібних банківських послуг; використання сприятливішого регуляторного середовища в умовах неповного впровадження міжнародних стандартів банківського регулювання, порівняно слабкого нагляду і ліберального ліцензування; прагнення до розширення бізнесу, яке складно реалізувати в материнській країні через велику конкуренцію та обмеженість вільних ресурсів [5].

На думку експертів, однією з основних причин витіснення іноземного капіталу з банківського сектору України є попит на банки з боку українських фінансових груп [1]. Проте ми вважаємо за необхідне більш детально розглянути фактори, які змушують іноземних інвесторів продавати свої частки в українських банках або повністю згортати їх діяльність. Такі фактори можна розділити на два основні блоки:

1. Економічні фактори:

a. падіння економічної активності, що змушує фінансові установи зменшувати обсяги кредитування.

Однією з причин такого скорочення кредитної активності стало завершення державного будівництва, пов'язаного із проведенням Євро-2012, яке посідало значне місце у капітальних витратах України;

b. стримані очікування щодо результатів діяльності банків;

c. жорстка монетарна політика НБУ [2], яка спричинила стрибки ставок на міжбанківському кредитному ринку, зростання обсягів спекулятивних угод на валютному ринку та збільшення середньомісячної ставки кредитування;

d. розвиток боргової кризи в Єврозоні (тобто проблеми іноземних фінансових груп за кордоном);

e. реформи банківського сектора в контексті вимог «Базель III» [9], що створюють перешкоди для транскордонного фінансування;

f. нестійкий курс гривні – через те, що капітали банків в Україні номіновані в гривні, а в міжнародній фінансовій звітності материнської групи вони фіксуються в євро, девальвація гривні по відношенню до долара, що мала місце на початку 2014 року, спричинила значне скорочення їх капіталів

2. Політичні фактори:

a. відносна нестабільність політичної ситуації в Україні, яка посилюється у період передвиборчих кампаній;

b. корупція і загальна складність ведення бізнесу в Україні.

Висновки. Входження іноземних банків на український ринок мало неоднозначний вплив на фінансовий сектор країни. На сучасному етапі у банківському секторі України спостерігається стійкий відтік іноземного капіталу. Причинами цього явища є несприятливі економічні умови, що обумовлюють невизначені перспективи фінансової діяльності в Україні. Необхідно зазначити, що певну роль відіграють і зовнішні фактори економічної кон'юнктури, проте на нашу думку, цілеспрямовані заходи щодо стимулювання реального сектору економіки та пом'якшення монетарної політики могли б значно покращити ситуацію.

Список використаних джерел:

1. Гребенюк Є. Втеча з України. Європейські банки поступаються олігархам // Тиждень. – 2012. – №38(255). – С.20–23.
2. Дубинський О. Гроші просять тиші // Дзеркало тижня. Україна. – 2013. – №3. – С.18–22.

3. Івасів І. Вплив іноземних банків на банківську систему України / І. Івасів, Р. Корнилюк. – Вісник НБУ. – 2011, №10. – С. 84-91.
4. Костогриз В.Г. Іноземний капітал в банківській системі України: сучасна проблематика / В.Г. Костогриз, Ю.В. Беззубенко // Фінансовий простір. – 2012. - № 2. – С. 85-92.
5. Прімерова О. К. Оцінка участі іноземного капіталу у банківській системі України / О. К. Прімерова // Статистика України. — 2008. — №4. — с. 54–58.
6. Топ-100. Рейтинг кращих компаній України // Інвест Газета. – 2013. – №2. – С. 84-85.
7. Закон України «Про банки і банківську діяльність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
8. Основні показники діяльності банків України – НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
9. International regulatory framework for banks (Basel III) – Basel Committee on Banking Supervision of the Bank for international Settlements [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bis.org/bcbs/basel3.htm>.